

FRAZEOLOGIJA V ŠOLI – DRUGIČ

V prispevku predstavljamo in interpretiramo rezultate ankete, ki smo jo po 27 letih konec leta 2014 ponovno izvedli med 234 dijaki prvih (štirje razredi) in četrtil (pet razredov) letnikov srednjih šol, treh gimnazij – od tega dve ljubljanski in ena celjska – in ene ljubljanske srednje tehnične šole. Anketa, nastala sredi 80. let 20. stoletja, vsebuje slovenske frazeme, ki so za dijake zdaj še nekoliko bolj tradicionalni, zato smo dodali nekaj danes pogostih in aktualnih frazemov. Opazovali smo poznavanje frazemov po obliki, pomenu in rabi. Rezultati kažejo razmerja med šolami in razredi, posebej med prvimi in četrtimi letniki. Interpretacija rezultatov deloma zadeva tudi anketo samo in izbrane frazeme.

Ključne besede: frazeologija, slovenska frazeologija, frazeologija v šoli, anketiranje, časovna zaznamovanost

1

O slovenski frazeologiji kot jezikovnem gradivu in kot predmetu jezikoslovja v okviru izobraževanja je danes že nekaj raziskav in prispevkov, npr. priročnik *Besedilne in besedne igre* F. Žagarja (1994), prispevki in učna gradiva T. Jelenko (npr. *Šolska ura s frazeologijo v umetnostnih in neumetnostnem besedilu*, 2001), magistrsko delo K. Rigler Šilc o učenju in poučevanju frazeologije slovenščine kot tujega jezika in iz tega nastala objava v *JiS-u* (2011). Sama o tem nisem dosti pisala. Frazeološki del priročnika *Pouk slovenščine malo drugače* (Bešter, Križaj Ortar in Kržišnik 1994) z naslovom *Frazeologija kot izražanje v »podobah«* (Kržišnik 1994), namenjen zlasti za delo pri pouku slovenščine v osnovni šoli, je lahko nastal predvsem na podlagi izkušenj s seminarji za učitelje in profesorje slovenščine, njihova vsebina pa na podlagi rezultatov ankete o poznavanju frazeologije med

dijaki, ki so bili objavljeni in interpretirani – skupaj s prikazom stanja v tedanjih osnovno- in srednješolskih učnih načrtih in učbenikih – v *JiS-u* pod naslovom *Frazeologija v osnovni in srednji šoli* (Kržišnik Kolšek 1990). Od objave je minilo 25 let, od prvega anketiranja pa 27, potekalo je leta 1987. Vmes se je v šolstvu in v slovenistiki veliko spremenilo, tudi v zvezi z vključenostjo frazeologije v pouk slovenščine. V tem prispevku bomo poskušali to na kratko povzeti in s ponovitvijo ankete ugotoviti stanje danes.

2 Učno gradivo

2.1

Učni načrti so zlasti za srednješolsko raven vsebinsko precej bolj natančni, kakor so bili pred 30 leti, tako da je mogoče dobro zasledovati seznanjanje učencev in dijakov s temi vsebinami. Iz osnovnošolskega učnega načrta za slovenščino (*UN* 2011) je razvidno, da se učenci s frazeološkimi besednimi zvezami eksplicitno, vendar brez rabe terminologije srečajo v drugem triletju, ko »v besedilu, povedih prepoznajo besede, besedne zveze s prenesenim pomenom, ki jih razlagajo in uporabljajo v novih povedih« (prav tam: 27). V tretjem triletju spoznajo tudi izraz *stalna besedna zveza* in so sposobni »predstavi/ti/ pomen danih besed in stalnih besednih zvez ter jih smiselno uporablja/ti/ v novih povedih« (prav tam: 49). V gimnazijskem učnem načrtu (*UN* 2008) se frazemi omenjajo v 2. letniku v poglavju o razvijanju poimenovalne zmožnosti (dijaki »nadomeščajo proste besedne zveze s frazemi in nasprotno«, prav tam: 13), rezultat je, da so sposobni »razloži/ti/ frazeme, predstavi/ti/ njegove ustrezne okoliščine in ga uporabi/ti/ v povedi« (prav tam: 35). Katalog znanja za srednje strokovno izobraževanje za slovenščino (Hedžet Krkač 2010) omenja delo s frazemi kot del razvijanja poimenovalne zmožnosti: dijaki »zamenjajo dano prosto besedno zvezo s frazemom in obrnjeno« ter razlagajo »besede/besedne zveze/frazeme iz prebranega/poslušanega besedila in jih uporabijo v novih povedih«.

2.2

Učbenikov za slovenski jezik je veliko. Za srednješolsko raven so učbeniki in delovni zvezki *Na pragu besedila* (Križaj, Bešter, Končina, Poznanovič, Bavdek – izhajajo od leta 1999; prva izdaja učbeniškega kompleta Bešter idr. 1999) vzorčni, ne le zato, ker so po temeljiti prenovi učnega načrta za slovenščino konec 90. let 20. stoletja nastali kot prvi, temveč tudi zato, ker sta njihovi prvonapisani avtorici hkrati tudi avtorici prenovljenih učnih načrtov, kar pomeni, da predstavljajo optimalno uresničenje idej le-teh. Za naš namen je dovolj, da ugotovimo, da se frazeologija eksplicitno obravnava v učbeniku za 2. letnik: dijaki usvojijo osnovno terminologijo, ozaveščajo razliko med prosto in stalno besedno zvezo, frazemom je poleg stalnosti pripisana še lastnost idiomatskosti, opozorjeno je na njihovo

ekspresivnost ter posledično omejenost rabe v določenih funkcijskih zvrsteh in priljubljenost v drugih; omenja se tudi njihova »posebna« besedilna raba v obliki prenovitev (rabljen je tudi termin). Zelo številne in raznolike naloge v delovnem zvezku so namenjene praktičnemu utrjevanju tega védenja.

3 Anketa

Po pregledu predvidene učne snovi in nalog lahko ugotovimo, da ponovljena ista anketa dijakom po 2. letniku pri razumevanju tega, kaj se od njih pričakuje, ne bi smela povzročati težav. Za nabor frazemov v njej to ni nujno enako. Pričakovati je, da so nekatere enote še malo bolj zastarele (npr. *vezati otrobe*) in da se nekatere variante še bolj uveljavljajo kot osnovne (npr. *ločiti zrnje od plevela* v primerjavi s *plev*). Da bi preverili morebitni vpliv časovne razlike na rezultate, smo naključno podtaknili nekaj danes zelo pogostih, npr. *pomesti pod preprogo*, in nekaj aktualnih frazemov, npr. *strici iz ozadja*, ter opazovali razliko. Anketa je sestavljena iz šestih delov: 1. zahteva vstavljanje manjkajočih frazemskih sestavin, 2. in 3. prepoznavanje pomena, 4. nadomeščanje besed in prostih besednih zvez s frazemi, 5. prepoznavanje časovno ali drugače zaznamovanih frazemov in nadomeščanje le-teh z osnovnimi variantami, 6. prepoznavanje frazemskih prenovitev in njihove funkcije v besedilih ter zapis prenovljenega frazema v slovarski obliki.

3.1 Anketiranci

Anketo so reševali dijaki dveh ljubljanskih gimnazij in ene srednje šole tehnične smeri ter ene celjske gimnazije.¹ Vse sodelujoče šole – po rezultatih pri maturi – veljajo za dobre. V članku so primerjani in interpretirani rezultati 234 dijakov (za primerjavo: leta 1987 je sodelovalo 123 dijakov), od tega 110 prvošolcev in 124 četrtošolcev.² Glede na podatke o časovni umeščenosti frazeoloških obravnav v srednji šoli lahko razumemo, da rezultati 1. letnikov kažejo frazeološko kompetenco dijakov po osnovni šoli in rezultati 4. letnikov stanje ob koncu srednje.

3.2 Rezultati ankete in interpretacija

Odgovori so v nekaj primerih zahtevali upoštevanje dveh meril, ožjega (a) in širšega (b). V okviru (b) so upoštewane tudi neknjižne frazeološke enote ali variante, primer *pijan kot mamba*, in variante v okviru potencialne norme – tako je pri vstavljanju v *pijan kot ... poleg mavra, krava ...* (pridevniški frazem) upoštevano tudi

¹ Anketiranje je potekalo v novembru in decembru 2014. Vsem sodelujočim profesorjem se zahvaljujem za pomoč.

² Anketo sta sicer izpolnjevala še po en drugi in tretji letnik, vendar je te in še ankete enega prvega in dveh četrtih obdelala študentka 2. letnika magistrske stopnje slovenistike Ana Marija Lednik za svoj referat pri predmetu poglavja iz frazeologije.

dopolnilo *žolna*, čeprav je ustaljeno le *piti kot žolna* (glagolski frazem). Ustaljenost smo določali s prisotnostjo frazema v slovarju, predvsem v *SSKJ*, redkeje v *Slovarju slovenskih frazemov* (dalje *SSF*, Keber 2011), in/ali z v korpusu *Gigafida* izkazano kolokabilnostjo.

3.2.1

Pri **1. delu** so dijaki vstavljali izpuščene sestavine frazemov. Težavnost naloge predstavlja dejstvo, da so frazemi navedeni brez sobesedila in v strogo slovarski obliki.

(1) *rdeč kot ...* [(a) *kuhan rak, kri*, (b) še *paradižnik*]; (2) *stati kot ...* [(a) *lipov bog, vkopan*, (b) + *pribit, okamenel, kip*]; (3) *pijan kot ...* [(a) *čep, mavra, krava, svinja*, (b) + *mamba, klada, žolna*]; (4) *držati se kot ...* [*klop, pijanec plota*]; (5) *temno kot ...* [*v rogu, noč*]; (6) *zrno do zrna pogača, ...* [*kamen na kamen palača, kamen do kamna palača*]; (7) [*skočiti (si), skakati (si)*] ... *v lase*; (8) *hoditi od Poncija ...* [*do Pilata*]; (9) *ne biti vreden ...* [*počenega groša, prebite pare, piškavega oreha*]; (10) *ločiti zrnje ...* [*od plev, plevela*]; **novi**: *biti poln samega sebe kot ...* [*fructalov/fruktalov sok*]; *korenček in ...* [*palica*]

Med zgledi je bil še frazem *ne vedeti ...* s predvidenimi dopolnitvami *kje se koga glava drži, ne kod ne kam, ne ure ne dneva*, ki ga nismo upoštevali, ker je bil rešen le v 2,5 %: 2-krat *kje se te glava drži* in 4-krat *ne vedeti zase* 'ne biti prisoben'.

3.2.1.1 Primerjava

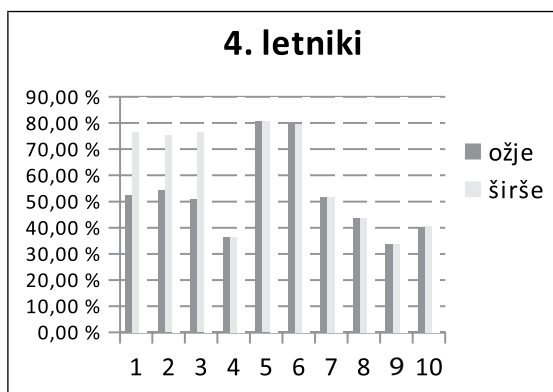
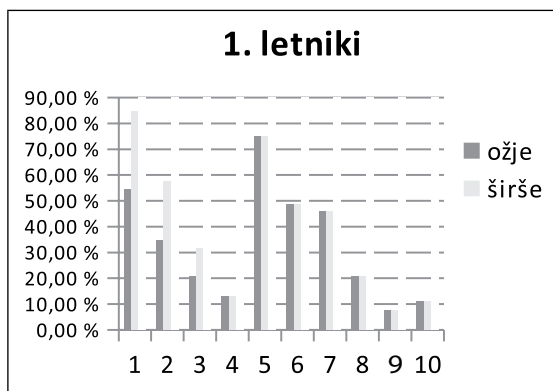
1987: Z izjemo dveh frazemov – *ločiti zrnje ...* in *zrno do zrna palača ...*, kjer smo za »pravilno« šteli le dopolnilo *od plev* in *kamen do kamna*, pri čemer so dijaki za prvega v 50 % napisali *plevela*, za drugega pa v 75 % *kamen na kamen* – so bili frazemi ustrezno dopolnjeni v zelo širokem pasu povprečja od 50 do 80 %.

2014: Z »izjemama« se sploh nismo več ukvarjali, *od plev* je zapisalo le 8 dijakov (3,4 %), *kamen do kamna palača* pa 7 (3 %), in kot ustrezne vrednotili tudi *do plevela* in *kamen na kamen palača*. V povprečju so frazemi 1. dela ustrezno dopolnjeni v 42,8/49 % (ožje/širše). Razpon je po posameznih razredih (oznake: STŠ – srednja tehnična šola, Gimn1.1/2.1 – prva/druga gimnazija 1. letnik, Gimn1.4/2.4 – prva/druga gimnazija 4. letnik, Celje1/4 – celjska gimnazija 1./4. letnik) zelo velik:

STŠ1	Gimn1.1	Gimn2.1	Celje1	STŠ4	Gimn1.4	Gimn2.4	Celje4
16,4/26,7 ³	43/47,6	44,7/48,7	29/35,7	42,7/52,6	61,85/65,2	50,7/58,1	54,3/58

Enako tudi po posameznih frazemih, kar je razvidno iz spodnjih grafov – če ju primerjamo, vidimo še razmerje med vsemi prvimi in vsemi četrtnimi letniki, ki je v povprečju 33/39,5 % : 52/59 %.

³ Številke pomenijo odstotke.

Zanimivost, ki je brez te ankete ne bi predvideli, je: pri *ne biti vreden* ... nizek odstotek rešitev – v povprečju 20,7 %, zelo velika razlika med 1. in 4. letniki (33/39,5 : 52,37/59,4) in skoraj izključna izbira neglagolskega dela *počenega groša* (54 dijakov); *s prebite pare* je bil dopolnjen samo enkrat, *piškavega oreha* ni navedel nobeden. To se do neke mere prekriva z rabo, ki jo izkazuje *Gigafida*: iskanje po okolici *počenega groša* in *piškavega oreha* kaže kolokator *vreden* na 1. mestu, za prvega 220 zadetkov, za drugega 88, ob *prebite pare* je kolokator *vreden* šele na 12. mestu s 14 pojavitvami.⁴

3.2.1.2 Novi frazemi

Nedopolnjena je ostala iztočnica *poln samega sebe kot ...*, medtem ko so dijaki *korenček in ...* dopolnili s *palica* v 11,6 %, kar je v območju najslabše rešenih (preostalih) frazemov pri prvih letnikih. Ker gre pri *poln samega sebe kot fructalov/fruktalov sok* za enoto, ki je po nastanku aktualno vezana na reklamni oglas v ne ravno aktualnem času, je lahko to vzrok, da ga dijaki sploh ne poznajo – vendar ga najdemo nekajkrat v *Gigafidi* (4 zadetki) in na spletni strani *Najdi.si*, uvrščen pa je tudi

⁴ Tudi v korpusu *Kres* razmerje ni dosti drugačno.

v *Razvezani jezik*.⁵ Tudi v zadnjih 25 letih iz angleščine prevzeti *korenček in palica* dijaki slabo poznajo in vsekakor ne more konkurirati poznavanju »tradicionalne« slovenske frazeologije, čeprav korpusno gradivo kaže njegovo veliko pogostnost (*palica* 378 pojavitev z iskanjem po okolici dve mesti desno od *korenček*).

3.2.2

Drugi del je zahteval pomensko razlago naslednjih frazemov:

priti na boben, imeti slamo v glavi, (kaj) iti po vodi, hoditi kot maček okrog vrele kaše, ubiti dve muhi na en mah, nočni ptič, vezati otrobe, nositi srce na dlani, rdeča nit (česa), prodati pod roko, umiti si roke, mlatiti prazno slamo;⁶ **novο**: *pomesti pod preprogo, pranje denarja*.

Na splošno so rezultati tega dela boljši, zahteva namreč manj natančno poznavanje. Vendar tudi tu zaradi razpršenosti odgovorov nismo upoštevali pomenske razlage pri frazemu *umiti si roke* (od 'oprati, znebiti se krivde' prek 'opraviti z neko zadevo' do 'ne biti kriv' in 'biti nedolžen', 'poboljšati se').

3.2.2.1 Primerjava

1987: Ta del je bil rešen v povprečju 80-odstotno.

2014: V povprečju pravilne rešitve dosegajo 49 %, po posameznih razredih pa:

STŠ1	Gimn1.1	Gimn2.1	Celje1	STŠ4	Gimn1.4	Gimn2.4	Celje4
28,5	49	54,7	33,5	45,7	61	59	60,9

Največjo razliko kaže razmerje med 1. in 4. letniki, in sicer 42 % : 56 %. Med navedenimi frazemi so nekateri, ki jih dijaki zelo dobro poznajo, npr. *imeti slamo v glavi, ubiti dve muhi na en mah, nočni ptič* nad 80 %, in drugi, ki so jim izrazito neznan, npr. *priti na boben* 19,5 % ali *vezati otrobe* 14 %. Kot pri prvem anketiranju tudi zdaj ugotavljamo veliko približnost pri razlaganju pomena in prizadevanje, da bi, če frazema ne poznajo, njegov pomen razložili iz prenesenih pomenov sestavin, npr. *priti na boben* v povezavi z *razbobnati* kot 'postati znan, slaven'.

⁵ T. i. slovar žive slovenščine, v katerem sicer ni samo frazeologija, ob tej izrazito aktualno vezani (časovno zelo omejeno) stalni zvezi navaja na primer tudi *priti na boben* s pomenom kakor v *SSKJ* in z razlago, da »izvira iz preteklosti«. V knjižni izdaji iz leta 2007 zveze *poln samega sebe kot fructalov/fruktalov sok* ni, je pa v spletni verziji.

⁶ Na prvi pogled tako znani in pogosto rabljeni frazem je v odgovorih dijakov sprožil vrsto vprašanj. *SSKJ* ga razlaga kot '**govoriti** vsebinsko prazno', enako *SSF*. Dijaki so se za dejanje govorjenja odločali skoraj enako pogosto kot za '**delati** brez učinka, v prazno, za nič', kar bi bila pomenska širitev. Ker pa Pleteršnikov slovar pod iztočnico *mlatiti* navaja ob tem frazemu poleg nemškega ustreznika *leeres Stroh dreschen* še razlago 'eine erfolglose Arbeit verrichten', lahko govorimo le o pomenski zožitvi (enak pomenski premik je od 19. stoletja doživel enak frazem tudi v nemščini), ki morda še vedno ni dokončna. Vendar med 341 pojavitvami, ki jih z iskanjem *prazno slamo* v okolici dobimo ob kolokatorju *mlatiti* na 1. mestu, ni bilo mogoče najti niti enega, ki bi nedvoumno potrjeval pomen negovorjenja.

3.2.2.2 Novi frazemi

Rešitve pri *pomesti pod preprogo* in *pranje denarja* so odstotkovno v mejah tega dela. Najnižja rešitev je dobrih 10 % (pri *priti na boben* v 1. letnikih), *pranje denarja* pa je bilo pravilno razloženo ('spravljanje nezakonito pridobljenega denarja v zakoniti obtok' ali 'nelegalen denar spremeniti v legalen') v 13 %. Če primerjamo: najvišji odstotek (92 %) so dosegli četrtošolci pri *ubiti dve muhi na en mah*, pomen frazema *pomesti pod preprogo* je ustrezno razložen ('prikriti', 'zamolčati') v 66 % in je nad povprečjem tega dela. Slabši rezultat pri *pranje denarja* je posledica razlike med obema frazemoma. *Pranje denarja* je stalna zveza, ki še vedno ohranja terminološki status in s tem tudi specializirani pomen, dijaki so ga opisovali z bolj generaliziranim pomenom kot 'dejanje, povezano z denarnimi/finančnimi nepravilnostmi, goljufijami'. Tak razvoj njegovega pomena bi ne bil presenečenje.

3.2.3

Zahteva **3. dela** je enaka kot pri drugem, le da gre za frazeme iz grške in krščanske tradicije. To je pravzaprav edini del, v katerem se preverja tisti del frazeološke kompetence, ki ga dijaku zagotavlja predvsem izobraževanje, torej »šola«.

(1) Nad glavo mu *visi damoklejev meč*. (2) Kdo bo že končno presekal ta *gordijski voz*? (3) Odpravljanje takih napak je *sizifovo delo*. (4) Ta roman je njegov *labodji spev*. (5) Na sestanku se je ponosno *trkal na svoje prsi*. (6) Zaradi te napake *se* še ni treba *posipati s pepelom*. (7) Kmalu bo prišla *dekla božja*. (8) Materina odločitev je bila *jabolko spora*; **nov**: Z uvajanjem zasebnitva *je duh ušel iz steklenice*, saj je v posvečeni prostor med bolnikom in zdravnikom vstopil denar. Javna skrivnost je, da je do drugega kroga volitev prišel predvsem zaradi nekih *stricev iz ozadja*.

3.2.3.1 Primerjava

1987: Ustrezno je bil pomen opisan v približno 50 %.

2014: Povprečje dela je 34 % oz. širše 37 %, kar je 10–15 % slabše. Dvojnost je upoštevana pri *labodji spev* – ožje 'zadnje pomembno delo pred smrtjo', širše še 'zadnje delo (pred smrtjo)' – in *dekla božja*, kjer je poleg 'smrt' v širšem upoštevana tudi razlaga homonimne zveze 'Marija'.

V interpretaciji ankete pred 27 leti je izpostavljeno presenetljivo dejstvo, da so odgovori dijakov družboslovno-jezikoslovne usmeritve pod povprečjem (37 % pravih). V tokratni anketi ugotavljamo, da so slabši negimnazijci, kar je pričakovano, slabši pa je tudi 1. letnik celjske gimnazije, medtem ko so v 4. letniku gimnazijci zelo izenačeni. Po razredih je razporeditev naslednja:

STŠ1	Gimn1.1	Gimn2.1	Celje1	STŠ4	Gimn1.4	Gimn2.4	Celje4
23/24	34/36	35/40	17/18,5	35/37	43/44,6	42/49	41/47

Razmerje med 1. in 4. letniki je 28/30,5 % : 40,6/44,6 %. Dijaki najslabše poznajo frazem *damoklejev meč*, najmanj natančno *labodji spev* (veliko odgovorov 'najboljše/najlepše delo'),⁷ zelo dobro pa *gordijski voz*, *sizifovo delo* in *jabolko spora*.

3.2.3.2

Nova frazema sta *duh uide iz steklenice*, ki je glede na izcitatni nastanek blizu drugim v tem delu ankete, in aktualni frazem *strici iz ozadja*. Pomen prvega (v *Spletnem slovarju* opisan kot 'v družbi se nekaj sproži in navadno nimamo vpliva na razplet') ustrezno razloži le 8 % dijakov, drugega poznajo bolje: v ožjem – pomen opišejo kot 'osebe, lobiji, ki imajo nadzor nad političnim dogajanjem, a jih javnost ne pozna' – 20 %; v širšem (še opisi kot '(prikrite) vplivne vezi, moške') 42,5 %.

3.2.4

Naloga v **4. delu** je bila najtežja,⁸ saj je zahtevala ne le poznavanje frazema in njegovega pomena, pač pa v nekaterih primerih tudi celovito spremembo povedi, v kateri je zahtevana enobesedna ali prostobesednozvezna sopomenka navedena, npr. v zgledu *Iz našega lepega načrta ni nič zamenjava z Naš lepi načrt je šel/splaval po vodi*, kar asociativnost precej ovira. Zgledi:

- (1) *Rodil se je* v siromašni družini. (2) *Rada je opravljala*. (3) *Varala ga je* tri leta. (4) Nazadnje *so se lotili dela*. (5) *Zunaj močno dežuje*. (6) *Hitro se je zaljubila*. (7) Ta človek je moj glavni pomočnik. (8) *Odšel je, ne da bi kaj opravil/dobil*. (9) *Starši so ga zelo razvajali*. (10) *Rada bi storila tako, da bi zadovoljila obe strani*. (11) *Iz našega lepega načrta ni nič*. (12) Ta človek *se zna prilagoditi vsakemu režimu*. (13) *Najprej sta govorila mirno, nato sta se stepla*. (14) *Nikoli nič ne ve, ampak danes je dobro odgovoril. Tudi neumnemu se včasih posreči*. (15) V starem stanovanju je bilo zelo mraz, tu pa vrišč od vseh strani, tako da *smo prišli s slabega na slabše*; **nov**: *Prek spleta sta se dogovorila za zmenek, ne da bi se sploh poznala*.

Iz obdelave je bil izločen zgled *Odšel je užaljen*, ki je problematičen z več vidikov. Rešitve *Nos se mu je povetil/pobesil* ni zapisal nihče, *Odšel je s povešenim nosom* 8 dijakov, *z nosom do tal* 7. Največ, 67 (28,6 %) dijakov je zapisalo *Odšel je z dolgim nosom*, ki pa mu *SSKJ* pripisuje pomen 'osramočen, ne da bi kaj opravil' in 77 korpusnih pojavitev *z dolgim nosom* ob *oditi* večinoma ustreza pomenu 'ne da bi kaj opravil', v kaki rabi morda tudi 'užaljen' ali 'užaljeno'. Kebrov slovar navaja kar tri frazeme: *z dolgim nosom* 'razočarano, brez uspeha', *oditi z dolgim nosom* 'oditi osramočen, razočaran, ne da bi kaj opravil' in *ostati z dolgim nosom* z dvema pomenoma: 1. 'biti razočaran, oškodovan', 2. 'biti neuspešen, ne opraviti načrtovanega'; vendar nobenega s pomenom 'užaljen'. Frazema zato nismo upoštevali pri vrednotenju rezultatov.

⁷ Hiter pogled v korpus kaže, da se krepki del pomena 'zadnje delo pred koncem (nečesa)' in šibi tisti del, ki delo kvalificira kot dobro ali najboljše.

⁸ Vendar pa so – za razliko od 1. dela – frazemi vstavljeni v sobesedilu.

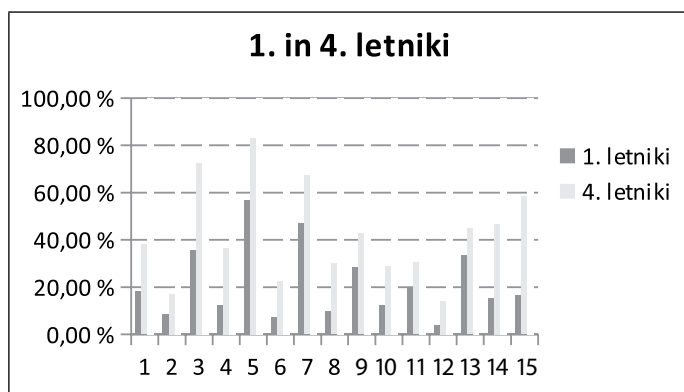
3.2.4.1 Primerjava

1987: V povprečju je bil ta del ustrezno rešen v dobrih 40 %. Pokazala se je velika razlika med dijaki različnih usmeritev: družboslovna in ekonomska sta rešili povprečno 30–33 %, elektroniki pa le 20 %.

2014: V povprečju je bil ta del v okviru primerjanih frazemov rešen 32-odstotno, po posameznih razredih:

STŠ1	Gimn1.1	Gimn2.1	Celje1	STŠ4	Gimn1.4	Gimn2.4	Celje4
11	39,5	26	12,6	30,5	39,5	50	48,5

Tudi zdaj opažamo nenatančnost pri obliki frazema *priti z dežja pod kap* – pogosto *iz dežja*, redkeje celo *izpod dežja*. Velike so tudi razlike med šolami, in sicer prav tako med gimnazijci in negimnazijci, v okviru gimnazijcev pa med ljubljanskimi in celjskimi dijaki, vendar le v 1. letniku, ne pa tudi v 4. Najopaznejša je namreč ravno razlika med uspešnostjo 1. in 4. letnikov, četrtošolci so skoraj dvakrat boljši od prvošolcev – razmerje je 22 % : 43 %. Pri tem se je tudi pokazal velik vpliv nadpovprečnih rezultatov enega samega razreda (Gimn1.1), brez njega bi bila namreč razlika med 1. in 4. letniki skoraj trikratna (16 % : 42 %).⁹ Spodnji graf (rezultati nadpovprečnega 1. letnika so v njem upoštevani) pa kaže stanje po posameznih nalogah:

Iz njega je tudi razvidno, da zelo dobro poznajo frazeme *lije kot iz škafe*, *natakniti roge komu* (precej manj *skakati čez plot*), *skočiti si v lase*, *nositi po rokah koga* – pri zadnjem je omemba vredno, da nihče od dijakov ni zapisal variante *nositi na rokah koga*. Natančnejši pregled po korpusu bi pokazal, da je varianta *po rokah* tudi v besedilih pogosteje rabljena v frazeološkem smislu.¹⁰ Najmanjkrat so se dijaki spomnili frazema za pomen ‘prilagajati se vsakemu režimu, vsaki oblasti’ (*obračati*

⁹ Tudi profesorica, ki v tem razredu poučuje, ve, da so – po naključju – v njem zbrani jezikovno nadpovprečno angažirani dijaki.

¹⁰ *SSKJ* navaja nerazločevalno obe varianti, toda Pleteršnikov slovar ima samo *nositi po rokah*.

plašč/se po vetru)¹¹ in presenetljivo tudi za ‘opravljati, obrekovati’ (*nositi/vlačiti/vleči po zobeh* so zapisali samo šestkrat, *opletati z jezikom* samo dvakrat).

3.2.4.2

V vlogi **novoga** smo tokrat pričakovali frazem *zmenek na slepo*. Dobili smo ga v skoraj 38 %, razlike med razredi pa so velike:

STŠ1	Gimn1.1	Gimn2.1	Celje1	STŠ4	Gimn1.4	Gimn2.4	Celje4
21	42	15	26	35,7	52	78	48

Petnajstkrat, kar glede na skupno 234 dijakov ni ravno pogosto, so namesto delno kalkiranega frazema navedli popoln kalk *slepi zmenek* (angl. *blind date*).

3.2.5

V **petem delu** smo spraševali po zvrstni ali kaki drugi zaznamovanosti frazemov

bilo mu je na jok, smejati se v zobe (komu), zaljubljen čez ušesa, (to bom pomnil) ves svoj živ dan, dan in noč (je skrbela zanj), *od glave do nog* (premražen); **novo**: *biti v istem čolnu, strici iz ozadja*.

Kot pri prvem anketiranju je bil tudi pri tokratnem podatek o zaznamovanosti večinoma izpuščen,¹² zaznali so jo predvsem tako, da so navajali časovno ali kako drugače nevtralnno varianto. Večina je navedla *šlo mu je na jok*, zelo pogosto *zaljubljen do ušes in smejati se v obraz* (še pogosteje v *glavo*); »popravili« so v *noč in dan* ter *od glave do pet*. Tudi tu so četrtošolci boljši od prvošolcev. Odstotkovno ta del ni bil ovrednoten.

3.2.6

Šesti del vsebuje sobesedilne prenovitve, med njimi je ena neuspešna. Besedil tu ne bomo navajali, navedena so v objavi rezultatov prvega anketiranja (Kržišnik Kolšek 1990: 140). Dijaki naj bi prepoznali izhodiščno obliko frazemov in ovrednotili učinek postopka. Dejstvo je, da – enako kot leta 1987 – noben dijak ni uporabil izraza *prenovitev* (čeprav ga učbenik *Na pragu besedila* navaja), nekateri posamezniki so povezali spremenjeno rabo z vplivom sobesedila in posebnim učinkom. Dobro poznavanje frazema kaže to, da je 7 dijakov (4. letnika iste gimnazije – Gimn2.4) opozorilo na »napako« z *glave* v *Zagotavljam vam, da ne bo nikomur skrivljen las z glave*. Tudi izhodiščne oblike frazemov so zapisane bolj izjemoma kot praviloma (leta 1987 so jih napisali v 35 %).

¹¹ K temu je verjetno pripomogla tudi napaka v anketi, kjer je namesto nedovršnika (*prilagajati se*) dovršnik (*prilagoditi se*).

¹² Posamezniki pa so vendarle prepoznali časovno zaznamovanost, zanimivo, da tudi pri *strici iz ozadja* kot novo.

Če povzamemo dobljene rezultate primerjalno, lahko rečemo, da je poznavanje »tradicionalne« frazeologije pri dijakih manjše za skoraj 20 %, vendar je povprečna vrednost tudi zavajajoča in poenostavljajoča. Dejstvo je, da so nekateri frazemi zelo znani, drugi pa zelo neznani, na kar smo sproti opozarjali in je do neke mere tudi posledica časovne zaznamovanosti nekaterih enot. Po drugi strani se je z drugim, časovno precej oddaljenim anketiranjem potrdila razlika v poznavanju frazeologije in v metajezikovni zmožnosti med gimnazijci in negimnazijci, vendar to velja predvsem za dijake 1. letnikov, mnogo manj za četrtošolce. Prav tako se je potrdilo, da se frazeološka zmožnost govorcev od konca osnovne do konca srednje šole zelo razvije – čeprav iz ankete ni mogoče sklepati, to seveda ni samo posledica dela v šoli,¹³ je pa tudi to, kar dokazuje predvsem tretji del ankete. Rezultati bi bili gotovo precej boljši, če bi frazeme v vseh delih preverjali v sobesedilu in če bi bilo sobesedilo povsod avtentično. Potem seveda anketa ne bi bila več enako zahtevna, kot je bila pred 27 leti. In za konec še beseda o vlogi nove frazeologije v tej anketi. Količina novih frazemov je premajhna, da bi iz nje lahko sklepali kaj relevantnega, pa vendar opozorimo na podatke, ki kažejo, da je bila uspešnost dijakov v tem delu ankete v celoti primerljiva z rezultati pri »tradicionalni« frazeologiji.

Viri

Bešter, Marja, idr., 1999: *Na pragu besedila*. Učbeniški komplet za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol. Ljubljana: Rokus.

Fran, spletni portal Inštituta za slovenski jezik F. Ramovša ZRC SAZU: <<http://www.fran.si>>. (Dostop decembra 2014 in januarja 2015.)

Gigafida, korpus slovenskega jezika: <www.gigafida.net>. (Dostop decembra 2014 in januarja 2015.)

Hedžet Krkač, Mira, idr., 2010: *Srednje strokovno izobraževanje. Katalog znanja. Slovenščina*. Ljubljana: <<http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/Ssi/KZ-IK/katalog.htm>>. (Dostop 21. 1. 2015.)

Keber, Janez, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Kres, korpus slovenskega jezika: <www.kres.net>. (Dostop 23. 1. 2015.)

Pangos, Inge, in Pirman, Alenka (ur.), 2007: *Razvezani jezik*. Ljubljana: Društvo za domače raziskave.

Pleteršnik, Maks, 1895/95: *Slovensko-nemški slovar*. V Ljubljani: Založilo in na svetlo dalo Knezoškofijstvo. <<http://www.fran.si>>.

¹³ V tem starostnem obdobju mladi pospešeno širijo svoje obzorje tudi mimo šolskih vsebin, zlasti vzpostavljajo vrednotenjska razmerja do vsega, se vključujejo v javno sfero (spremljajo publicistično itd.). Frazološka kompetenca, ki zaradi idiomatskosti enot, njihove pogosto kulturološko pogojene denotacije in konotacije temelji tudi na izkušnjah s svetom, besedilnim in zunajbesedilnim, se zato pospešeno razvija.

UN 2008 = Poznanovič Jezeršek, Mojca, idr., 2008: *Učni načrt. Slovenščina: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija: obvezni predmet in matura (560 ur)*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. <http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2013/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf>. (Dostop 21. 1. 2015.)

UN 2011 = Poznanovič Jezeršek, Mojca, idr., 2011: *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. <http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf>. (Dostop 16. 1. 2015.)

Razvezani jezik: <<http://razvezanijezik.org/?page=je+kot+Fructalov+sok>>. (Dostop 24. 1. 2015.)

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), 1970–1991. Ljubljana (CD-ROM in spletna verzija <<http://www.fran.si>>).

Spletni slovar slovenskega jezika: <<http://www.slovenscina.eu/spletni-slovar>>. (Dostop decembra 2014 in januarja 2015.)

Literatura

Jelenko, Tanja, 2001: Šolska ura s frazeologijo v umetnostnih in neumetnostnem besedilu. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Križaj Ortar, Martina, Bešter, Marja, in Kržišnik, Erika, 1994: *Pouk slovenščine malo drugače*. Trzin: Different, d. o. o.

Kržišnik, Erika, 1994: Frazeologija kot izražanje v »podobah«. Križaj Ortar, Martina, Bešter, Marja, in Kržišnik, Erika: *Pouk slovenščine malo drugače*. Trzin: Different, d. o. o. 91–140.

Kržišnik Kolšek, Erika, 1990: Frazeologija v osnovni in srednji šoli. *Jezik in slovstvo* 35/6. 134–141.

Rigler Šilc, Katarina, 2011: Razumevanje frazemov pri učenju in poučevanju slovenščine kot drugega/tujega jezika. *Jezik in slovstvo* 56/5–6. 93–108.

Žagar, France, 1994: *Besedilne in besedne igre*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.